

אברהם לעומת סדום

נראה שסדום מייצגת את ההפך המוחלט של אברהם אבינו. כבר בפרשת לך-לך, כאשר נפרד לוט מאברהם ומחליט לגור בסדום, מספרת התורה כי "אנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד" [י"ג; יג]. יתרה מזאת: לאחר שאברהם פושט על מחנה ארבעת המלכים ומציל את כל רכושה של סדום הוא מביע את הסתייגותו מסדום ומאנשיה בכך שהוא מסרב לקחת את חלקו בשלל: "ויאמר אברם אל מלך סדם: הרמתי ידי אל ה' אל-עליון קנה שמים וארץ, אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך, ולא תאמר 'אני העשרתי את אברם'..." [י"ד; כב-כג]. אם נצרף עובדות אלו להצהרתו של ה' לפני הפיכת סדום בדבר ייעודו של אברהם "לעשות צדקה ומשפט" נוכל להסיק כי סדום הייתה עיר שצדקה ומשפט נעדרו ממנה כליל. הבה נוכיח את טענתנו מהסיפור שבפרק י"ט.

אין כניסה לאורחים!

על אף שיתכן שהיה "משפט" בסדום (לוט מתואר כ"יושב בשער עיר" - ביטוי שפירושו בתורה בית משפט, השווה דברים ט"ז; יח) - ודאי הדבר שלא הייתה בה צדקה. ההוכחה הטובה ביותר לכך היא תגובתם של אנשי סדום להכנסת האורחים של לוט:

"...טרם ישכבו (=המלאכים, אורחיו של לוט), ואנשי העיר - אנשי סדם - נסבו על הבית, מנער ועד זקן, כל העם מקצה. ויקראו אל לוט ויאמרו לו: 'איה האנשים אשר באו אליך הלילה? הוציאם אלינו ונדעה אתם'" [י"ט; ד-ה].

רש"י מפרש שמדובר כאן בקבוצה מצומצמת של בריונים שרצו לאנוס את האורחים למשכב זכר. אולם נראה שעל פי הפשט מתוארת כאן הפגנה רבתי של כל אנשי סדום (וכך מפרשים גם רס"ג ורמב"ן). על מה, אם כן, היה כל הרעש?

המחאה הייתה, כפי שמסביר רמב"ן, נגד הכנסת האורחים. בסדום היה חוק נוקשה: "אין כניסה לאורחים". אנשי סדום לא רצו לפגוע באיכות החיים בעיר: אם יאפשרו ללוט להכניס אורחים היום, יבואו אורחים נוספים מחר, ובתוך חודש - כאשר תתפשט השמועה על הכנסת האורחים הנדיבה בסדום - תתמלא כל העיר בקבצנים וחסרי בית למיניהם.

יתרה מזאת: אם אנשי העיר יחליטו שלא לעזור לנצרכים יצטרכו הנצרכים ללמוד לעזור לעצמם, מה שיועיל להם לטווח הרחוק. כלומר: ההתעלמות מהעניים והנזקקים - על פי "השקפתם" של אנשי סדום - היא בעצם לטובתם!

מסיבות אלה הייתה התגובה המידית - על פי חוקי סדום - לכל הכנסת אורחים הפגנה סוערת מול ביתו של המארח.

יש אמנם משפט בסדום - אך הוא מושחת. (תפיסה זו משתקפת בדברי חז"ל בפרקי אבות, המכנים התנהגות המוכתבת על ידי הכלל 'שלי - שלי, ושליך - שליך' בשם "מידת סדום").

"צדק ומשפט" לעומת "סדום"

לאור הדברים שלמדנו מובן מדוע הכינוי "סדום" מופיע פעמים רבות בנביאים אחרונים כביטוי להעדר צדק ומשפט. למעשה, שלושת הנביאים הידועים ביותר מבין "נביאים אחרונים" משווים את החברה המושחתת שהייתה בימיהם בישראל לזו שבסדום.

בשיעורים הקודמים עסקנו בבחירתו של אברהם אבינו: בתכלית שלשמה נבחר - ייסוד עם שינחה את כלל האנושות לאמונה בה' - ובהבטחות של זרע וארץ, שהם המכשירים ההכרחיים לתכלית זו. בשיעורנו השבוע נלמד מה הן התכונות הלאומיות העתידות לאפיין את זרעו של אברהם, אשר באמצעותן עתיד הוא למלא את ייעודו.

פרשייה ארוכה במיוחד

עיון בתנ"ך שיש בו חלוקה לפרשיות מגלה כי חלק נכבד מאוד של פרשתנו - מפרק י"ח פסוק א ועד פרק י"ט פסוק לח - מהווה פרשייה ארוכה אחת המכילה שני נושאים: הבשורה על הולדת יצחק וסיפור הפיכת סדום והצלתו של לוט.

יש להניח כי התורה כוללת שני נושאים אלו בפרשייה אחת מפני שקיים קשר כלשהו ביניהם. הקשר הבולט ביותר לעין בין שני הסיפורים הם המלאכים, המעורבים הן בבשורה לאברהם ולשרה והן בהפיכת סדום ובהצלת לוט. אלא שתשובה זו מחזירה אותנו לשאלה שממנה התחלנו: מדוע מעורבים אותם המלאכים בשני הסיפורים? (גם אם נלך בשיטתו של רש"י, המפרש שלכל אחד מן המלאכים הייתה רק משימה אחת, עדיין נשאלת השאלה מדוע היה על שלושת המלאכים ללכת יחדיו).

התורה עצמה עונה על שאלה זו כאשר היא מספרת מדוע החליט ה' לספר לאברהם על כוונתו להפוך את סדום:

"וה' אמר: המכסה אני מאברהם אשר אני עושה? ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ, כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט..." [י"ח; יז-יט. והשווה: י"ב; ג-א].

כאן התורה מספרת לנו לא רק על התכלית שלשמה נבחר אברהם - לייסד עם שיהיה ברכה לכל העמים - אלא גם כיצד עתיד ייעוד זה להתגשם: אברהם ילמד את בניו (ובניו את בניהם וכו') לעשות צדקה ומשפט. צאצאיו של אברהם יהיו לעם המתאפיין בעשיית צדקה ומשפט, אשר מייצג בכך את ה' בעולם.

על אף שדינה של סדום כבר נגזר, ה' מקווה שהדוגמה שישמש זרעו של אברהם תמנע את התפתחותן של ערים כמותה בעתיד. ומכיוון שייעוד זה עתיד להתגשם על ידי יצחק וזרעו, יש משמעות סמלית לכך שאותם מלאכים שמחריבים את סדום הם גם המבשרים על הולדת יצחק.

אותה תפיסה מחשבתית משתקפת בתפילתו של אברהם על סדום: אברהם אינו מבקש מה' שימלט את הצדיקים מתוך ההפכה אלא שישלח לכל העיר בזכותם [י"ח; כו]. מדוע? אברהם מקווה, כנראה, שבמשך הזמן ישפיעו אותם צדיקים לטובה על שאר אנשי העיר - בדיוק כשם שזרעו של אברהם אמור להשפיע לטובה על שאר האנושות. ניסיונו של אברהם להציל את אנשי סדום משקף, אם כן, את אופיו ואת ייעודו.

הסיבה לבחירה בבית דוד זהה לסיבת הבחירה באברהם אבינו: כפי שהסברנו בשיעורים הקודמים, הבחירה אינה גמול כי אם הטלת משימה - כינון עם אשר בעשיית צדקה ומשפט ישמש דוגמה לכל העמים וינחה אותם לאמונה בה'.

גם כאשר אין הנהגה ראויה, עשיית צדקה ומשפט היא משימתו של כל יחיד. והדברים מפורשים בירמיהו (ולא במקרה נבחר פרק זה להפטרה של ט' באב):

"כה אמר ה': אל יתהלל חכם בחכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל - השכל וידע אותי. כי אני ה' עושה חסד, **משפט וצדקה** בארץ, כי באלה הפצתי נאם ה' " [ט'; כב-כג. עיינו גם בדברי הסיום של הרמב"ם למורה נבוכים!].

גם כאן אנו מוצאים ש"לדעת את ה'" פירושו ללכת בדרכיו - לעשות **צדקה ומשפט**. מה שנראה כהערה שולית לכאורה של ה' ביחס לאברהם אבינו מתגלה כנושא מרכזי בתנ"ך.

כל הזכויות שמורות 2000 לשיבת הר עציון.
*****

ניתן למצוא "טופס אוטומטי להרשמה" באתר שלנו:
<http://www.vbm-torah.org/hebsub.htm>

דרך דואר אלקטרוני, אפשר לשלוח בקשה לכתובת
MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL
עם התוכן:
GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל את רשימת השיעורים יש לשלוח בקשה לכתובת:
LISTS@VBM-TORAH.ORG
עם התוכן:
GET YHE-ABOUT COURSES

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת YHE@VIRTUAL.CO.IL

נפתח בדוגמה מספר יחזקאל, המטפלת בנושא דומה לזה שבפרשתנו - הכנסת אורחים:

"...הנה זה היה עון סדם אחותך: גאון שבעת לחם ושלוחת השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה..." [יחזקאל ט"ז; מט].

אצל ישעיהו הקשר בין העדר צדק ומשפט לבין סדום מפורש עוד יותר:

"שמעו דבר ה' (אתם, הדומים לקציני סדם, האזינו תורת א-להינו עם עמרה. למה לי רב זבחיכם יאמר ה'... גם כי תרבו תפלה אינני שמע, ידיכם דמים מלאו. רחצו, הזכו, הסירו וע מעלליכם... למדו היטב, **דרשו משפט, אשרו חמוץ. שפטו יתום ריבו אלמנה**... איכה היתה לזונה קריה נאמנה, מלאתי **משפט, צדק** ילין בה - ועתה מרצחים" [ישעיהו א'; י-כא].

ובסיום אותה נבואה נאמר: "ציון במשפט תפדה, ושביה בצדקה" [שם; כז].

בפרק ה', הוא "משל הכרם" המפורסם, חוזר אותו רעיון: ה' ייעד את עם ישראל לעשות צדקה ומשפט, אך הם חטאו ועשו את ההפך המוחלט: "ויקו למשפט - והנה משפח, לצדקה - והנה צעקה" [ישעיהו ה'; ז. ועיינו גם בשאר הפרק].

אולם ההצהרה החריפה ביותר בנושא זה מצויה אצל ירמיהו בתוכחתו לבית דוד (שמוצאו אינו רק מיהודה, אלא גם - ולא במקרה - מרות המואבייה, מצאצאות לוט!). ירמיהו מפרט את ציפיותיו של ה' מהמלך:

"...שמע דבר ה' מלך יהודה הישב על כסא דוד... כה אמר ה': **עשו משפט וצדקה**, והצילו גזול מיד עשוק..." [ירמיהו כ"ב; ב-ג].

לאחר מכן, כאשר משווה ירמיהו בין המלך הצדיק יאשיהו לבין בנו המושחת היוקים, הוא מסביר:

"התמלך, כי אתה מתחרה בארז? אביך הלוא אכל ושתה ועשה **משפט וצדקה** אז טוב לו, דן דין אני ואביון - אז טוב. הלוא היא הדעת אתי נאם ה' (ואילו אתה:!) כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך, ועל דם הנקי לשפוך, ועל העשק ועל המרוצה לעשות..." [שם; טו-יז].

שימו לב לכך שירמיהו מחשיב עשיית צדקה ומשפט כדרך "לדעת את ה'" [השוו בראשית י"ח; יט!].

בסיום הנבואה, כאשר ירמיהו מדבר על המלך האידיאלי שיקום באחרית הימים, חוזר שוב אותו נושא:

"הנה ימים באים נאם ה' והקמתי לדוד צמח צדיק, ומלך מלך והשכיל, ועשה **צדקה ומשפט** בארץ. בימיו תישע יהודה, וישראל ישפן לבטח..." [שם כ"ג; ה-ו. עיינו גם זכריה ז'; ח, ח'; ח, ט"ז; יז ושם"ב ח'; טו!].